ЗАТВЕРДЖУЮ
президент державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»»

_____ Ксенія СЕМЕНОВА

«19» травня 2026 року

ВИСНОВОК
Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»» (далі – КАІ) про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Ковтуна Олексія Ілліча на тему «Кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Витяг
із протоколу № 12 розширеного засідання
кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права КАІ
від 12 травня 2026 року

Присутні на засіданні науково-педагогічні працівники кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права КАІ:

Макеєва О.М., к.ю.н., доцент, зав. кафедри,;
Головко К.В. д.ю.н., професор, професор кафедри,
Калюжний Р.А. д.ю.н., професор, професор кафедри,
Кунєв Ю.Д. д.ю.н., професор, професор кафедри,
Легенький М.І. д.ю.н., професор, професор кафедри,
Сопілко І.М. д.ю.н., професор, професор кафедри,
Устинова І.П. к.ю.н., доцент, професор кафедри,
Головко С.Г. к.і.н., доцент, професор кафедри,
Вишновецький В.М. к.ю.н., доцент, доцент кафедри
Череватюк В.Б. к.і.н., доцент, доцент кафедри,

Присутні на засіданні науково-педагогічні працівники інших кафедр КАІ:

Жукорська Я.М. к.ю.н., доцент, декан Факультету права та міжнародних відносин КАІ;

Панова О.О., д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального права і процесу КАІ;

Бабіков О.П., д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права і процесу КАІ;

Гольдберг Н.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу КАІ;

Літвінова І.Ф., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу КАІ.

Бондаренко О.Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу КАІ;

Рябченко В.В., старший викладач кафедри кримінального права і процесу КАІ.

Серед присутніх 7 докторів юридичних наук, 7 кандидатів юридичних наук, 2 кандидати історичних наук.

Порядок денний:

Обговорення дисертації аспіранта кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права КАІ Ковтуна Олексія Ілліча на тему: «Кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права і процесу КАІ Панова Оксана Олександрівна.

Дисертація виконувалась на кафедрі теорії держави і права, конституційного та адміністративного права Факультету права та міжнародних відносин КАІ.

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Юридичного факультету НАУ (протокол № 8 від 31 жовтня 2022 року).

Виступили:

Здобувач кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права КАІ Ковтун Олексій Ілліч, який презентував свою дисертацію на тему: «Кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України)», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми дослідження, послідовно визначив його мету та завдання, окреслив методологічні засади і використані методи, а також чітко охарактеризував об'єкт і предмет дисертації. У виступі системно викладено основні наукові положення та результати, що виносяться на захист, акцентував увагу на науково-практичній значущості отриманих результатів і підтверджено їх впровадження у відповідні сфери діяльності.

Були досліджені КК 1922, 1927, 1960 рр. та проєкт нового КК України. Аналіз показав, що кримінальне законодавство України, починаючи з 1922 р., містило норми про відповідальність за перешкоджання виконанню або відправленню релігійних обрядів. Тобто, злочин, юридичний склад якого передбачений у диспозиції ч. 1 ст. 180 КК України «Незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд» має спадкоємність усіх попередніх КК. Натомість юридичний склад злочину, передбачений у диспозиції ч. 2 ст. 180 КК України «Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду» з'явився тільки у КК України 2001 р.

Проаналізовано проєкт нового КК України, що дало можливість дійти висновку, що концепція цього кодексу є в цілому сучасною і прогресивною відносно попередніх КК та доктрини кримінального права, зокрема, кримінальні

правопорушення проти свободи віросповідання містяться у розділі 4.8. «Кримінальні правопорушення проти свободи світогляду та віросповідання людини».

У проєкті нового КК України відмічається тенденція до зниження кримінальної відповідальності за окремі злочини проти свободи віросповідання. В останньому, на цей час, варіанті проєкту нового КК України залишилася лише одна ст. 4.8.5. «Незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду», у диспозиції якої міститься одне кримінальне правопорушення, яке зі злочину перетворилося на провину, саме так тепер називаються проступки. а нашу думку, підготовка проєкту нового КК України потребує більш детального аналізу свободи віросповідання та релігійних прав для формування статей Особливої частини.

Аналіз сучасних дисертацій таких учених як С.Я. Лихова, В.І. Маркін, О.С. Островський, М.В. Палій та І.Т. Корінець показав, що предметом цих наукових досліджень є більш узагальнені теми щодо кримінальної відповідальності за порушення свободи віросповідання, тому злочини, юридичні склади яких передбачені у диспозиціях ст. 180 КК України не були детального вивчені. Безумовно, ми проаналізували більше теоретичних джерел, але детально зупинилася саме на цих, тому що у них певна увага приділялася ст. 180 КК України, але вона не була предметом детального дослідження.

Свобода віросповідання в Україні належить до категорії конституційних прав і свобод людини. Оскільки Україна є однією з держав-засновниць ООН та уже понад 30 років є членом РЄ, то повинна дотримуватися стандартів у галузі релігійних відносин, які закріплені у міжнародно-правових актах, ратифікованих нашою державою. Також, Україна впевнено інтегрується у Європейський Союз, а значить і у європейський правовий простір, у цьому контексті важливим є дотримання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (або як її ще називають, Європейська конвенція з прав людини).

Міжнародними стандартами захисту свободи віросповідання треба вважати сукупність норм, які містяться у міждержавних договірних нормативно-правових актах і встановлюють мінімальний рівень прав і свобод людини щодо свободи віросповідання, та які держава-учасниця цих міжнародних договорів зобов'язується забезпечити стосовно осіб, які знаходяться на її території.

Дослідження міжнародних нормативно-правових актів у галузі прав людини дає нам підстави вважати свободу віросповідання сукупністю відповідних суб'єктивних прав, зокрема, права участі або неучасті в богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях, навчання релігії тощо.

У ст. 9 ЄКПЛ, зокрема, закріплена свобода сповідувати свою релігію, яка підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі. Ратифікуючи цю Конвенцію, наша держава взяла на себе обов'язок гарантування прав і свобод, які вона містить, зокрема, це й свобода віросповідання.

Аналіз кримінального законодавства окремих держав-членів ЄС показав, що кримінальна відповідальність за порушення свободи віросповідання у тому чи іншому вигляді передбачена майже у всіх цих країнах. Загалом, було проаналізоване кримінальне законодавство Естонії, Італії, Латвії, Литви,

Німеччини, Польщі, Угорщини, Франції, Чехії. Окремо виділяється тільки Латвія, у якій норма щодо кримінально-правового захисту свободи віросповідання була декриміналізована.

У КК України також передбачена кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання. Це, зокрема, кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена у ст.ст. 178, 179 та 180 КК України. Є підстави вважати видовим об'єктом цих кримінальних правопорушень, правовідносини у сфері свободи віросповідання.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання, що передбачена у ст. 180 КК України. Був проведений комплексний аналіз цієї кримінально-правової норми, який показав, що на сьогодні існує ціла низка проблем щодо кваліфікації діянь за цією статтею.

В першу чергу, до них слід віднести конструктивні недоліки побудови ст. 180 КК України. Так, у цій статті невиправдано поєднані два різні юридичні склади злочинів, а саме, «Незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд» (ч. 1) та «Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду» (ч. 2). Ще одним недоліком цієї норми є те, що назва ст. 180 КК України є вужчою за її зміст та охоплює лише юридичний склад злочину, передбачений у диспозиції ч. 1 цієї статті.

Також встановлено, що юридичні склади злочинів, передбачених у диспозиціях ст. 180 КК України розрізняються за безпосереднім об'єктом. Якщо у першому складі злочину безпосереднім об'єктом є «право на безперешкодне здійснення релігійного обряду», то у складі, який передбачений у диспозиції ч. 2 ст. 180 КК України безпосереднім об'єктом є «право не проводити релігійний обряд», а обов'язковим додатковим об'єктом є фізичне та психічне здоров'я священнослужителя. Окрім того, безпосередній об'єкт у другому складі злочину конкретизується прямою вказівкою на ознаки спеціального потерпілого, яким є лише священнослужитель.

Диспозиції цих кримінальних правопорушень є бланкетними, що ускладнює розуміння змісту окремих їхніх компонентів. Наприклад, у законодавстві України відсутнє чітке визначення таких термінів, які вживаються у диспозиціях ст. 180 КК України, а саме, «релігійний обряд», «священнослужитель», «перешкоджання», «примушування».

Запропоноване авторське визначення поняття «священнослужителя». Це особа, яка є представником зареєстрованої в Україні, у встановленому законом порядку, релігійної організації, набула духовний сан «священнослужителя» і право проводити релігійні обряди у встановленому релігійною організацією порядку та визнається цією організацією як священнослужитель, або особа, яка прирівняна до священнослужителя.

Розкрито авторське визначення «спеціального потерпілого» як потерпілого від кримінального правопорушення, спеціальні ознаки якого є конститутивними (тобто обов'язковими) ознаками юридичного складу цього кримінального правопорушення та прямо вказані у його диспозиції (наприклад, священнослужитель, журналіст, пацієнт тощо).

Також, запропоновано вважати «священнослужителя» спеціальним

потерпілим від злочину, юридичний склад якого передбачений диспозицією ч. 2 ст. 180 КК України. Пропонується до категорії «священнослужителя» як спеціального потерпілого від цього злочину віднести військових капеланів та осіб з числа духовенства, прирівняних до «священнослужителя».

Обґрунтовано авторське визначення термінологічного звороту «релігійний обряд». Це складова релігійної діяльності, пов'язаної зі сповіданням й поширенням вірянами своєї віри та яка складає сукупність встановлених правилами (канонами) релігійних організацій і визначених релігійними звичаями індивідуальних чи колективних дій вірян, спрямованих на взаємодію з надприродними об'єктами та поклоніння їм. Запропоновано замість термінологічного звороту «релігійний обряд» у диспозиції ч. 1 ст. 180 КК України вживати термінологічний зворот «релігійний захід», який охоплює такі поняття як «богослужіння», «обряди», «церемонії», «походи» тощо.

Обґрунтоване авторське бачення діяння «примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду», яке передбачене у диспозиції ч. 2 ст. 180 КК України. Це будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного (наприклад, побої, тілесні ушкодження, катування тощо) та/або психічного (наприклад, погрози застосувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості тощо) впливу безпосередньо на самого священнослужителя або на його близьких осіб, або на будь-яких осіб і спрямовані на вимагання від нього (всупереч його волі чи бажання) провести релігійний обряд.

Обґрунтовується положення, що насильство під час таких діянь як перешкоджання та примушування у диспозиціях ст. 180 КК України може бути вчинене тільки умисно.

Зосереджена увага на тому, що у диспозиціях ст. 180 КК України не вказані ознаки спеціального суб'єкта. Встановлено, що спеціальним суб'єктом цих злочинів можуть бути службові особи, зазначені у ч. 3 ст. 18 КК України, зокрема, які здійснюють функції представника влади чи місцевого самоврядування, а також особи, які обіймають посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій тощо. Також, до таких осіб слід віднести працівників правоохоронних органів та військових службових осіб, наприклад, у випадку примушування військового капелана шляхом насильства до проведення релігійного обряду.

З'ясовано, що на формування санкцій впливає така ознака як суспільна небезпечність. Ця ознака, на наш погляд, притаманна у тому чи іншому ступені, кожному компоненту юридичного складу кримінального правопорушення. Тому, ми пропонуємо вважати суспільну небезпеку феноменом, який характеризує кримінальне правопорушення в цілому, а суспільну небезпечність як характеристику суспільної небезпеки кожного компоненту складу кримінального правопорушення.

Зосереджена увага на тому, що у кримінальному законодавстві відсутня відповідальність за таке суспільно небезпечне діяння як примушування священнослужителя до розкриття таємниці сповіді. Це ми вважаємо прогалиною у кримінальному законодавстві. Сформульоване авторське визначення поняття «таємниця сповіді». Це специфічна конфіденційна інформація, яку вірянин з метою

прощення гріхів повідомляє священнослужителю під час сповіді та передача якої третім особам виключається.

У результаті проведеного дослідження, запропоновано удосконалити чинну ст. 180 КК України, поділивши її на дві окремі. Це ст. 180 «Перешкоджання здійсненню релігійного заходу» та ст. 180-1 «Примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду» і доповнити їх кваліфікованими складами. А також доповнити КК України новою ст. 180-2 «Примушування священнослужителя до розкриття таємниці сповіді» с кваліфікованим складом.

Після закінчення доповіді Ковтуну О.І. присутніми фахівцями були поставлені такі запитання:

Запитання до здобувача:

Легенький М.І. д.ю.н., професор, професор кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права.

Запитання: Чи використовували Ви у своїй дисертації герменевтичний метод дослідження? Якщо використовували, то як саме?

Відповідь: Дякую за запитання! Оскільки у дисертації досліджується стаття, яка містить два юридичних склади злочинів та диспозиції якої є бланкетними, то вкрай важливо було зрозуміти зміст термінів та надати визначення поняттям, тлумачення яких взагалі відсутнє у законодавстві України. Герменевтичний метод є одним з основних методів наукового пізнання, який полягає у тлумаченні та інтерпретації текстів і смислів, який полягає у розкритті змісту через контекст. Тому за допомогою, зокрема, герменевтичного методу, власного досвіду ми намагалися надати інтерпретацію таким поняттям та термінам для можливості правильної кваліфікації та практичного застосування ст. 180 КК України. Зокрема, були запропоновані авторські визначення таким поняттям як «релігійний обряд», «священнослужитель», «таємниця сповіді» тощо. У кримінальному праві кожен елемент юридичного складу кримінального правопорушення має своє значення й зміст, та при правозастосуванні ми повинні розуміти, про що конкретно йдеться у такому випадку. Герменевтичний метод дозволяє відмежувати одні склади кримінальних правопорушень від інших та зрозуміти, яку норму КК застосовувати у конкретному випадку.

Калюжний Р.А. д.ю.н., професор, професор кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права.

Запитання: Якою є емпірична база Вашого дослідження? Яких Ви дійшли висновків, аналізуючи статистичні дані щодо притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 180 КК України?

Відповідь: Дякую за запитання! У нашому дослідженні ми використовували Рішення ЄСПЛ, доповіді Управління Верховного Комісара з прав людини ООН, звіти міжнародних організацій, рішення українських судів щодо кримінальних правопорушень, юридичні склади яких передбачені у диспозиціях ст. 180 КК України, постанов Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду, постанов Пленуму Верховного суду України, статистичні дані з Єдиного державного реєстру судових рішень. Аналіз цих джерел показав, що злочинність у цій сфері в Україні збільшується, але, при цьому, існують складнощі з

кваліфікацією злочинів, юридичні склади яких передбачені у ст. 180 КК України. Зокрема, що стосується облікованих кримінальних правопорушень, передбачених цією статтею, то слід дійти висновку, що кримінальні правопорушення проти свободи віросповідання мають латентний характер, який, зокрема, пояснюється складністю тлумачення специфічних понять, а саме, «релігійний обряд», «священнослужитель» необхідних для застосування цих норм.

Кунєв Ю.Д. д.ю.н., професор, професор кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права.

Запитання: За яким принципом Ви аналізували кримінальне законодавство зарубіжних країн? Яких загальних висновків Ви дійшли у результаті цього аналізу?

Відповідь: Дякую за запитання! Для компаративного аналізу кримінального законодавства зарубіжних країн ми використовували підхід, запропонований С.Я. Лиховою. У зв'язку з європейською інтеграцією України, ми обрали дев'ять держав-членів ЄС, розділених на три групи по три країни. Зокрема, Естонія, Латвія, Литва – країни, що були у складі СРСР, Польща, Угорщина, Чехія – країни, що були під впливом радянської правової системи, Італія, Німеччина, Франція – країни, що не були під впливом радянської правової системи, а, навпаки, були засновниками ЄС, а отже і європейських правових стандартів.

Що стосується результатів аналізу, то аналіз кримінального законодавства окремих країн-членів ЄС дає підстави дійти висновку, що кримінальна відповідальність за порушення свободи віросповідання у тому чи іншому вигляді передбачена майже у всіх цих країнах. Окремо виділяється тільки Латвія, з КК якої була виключена ст. 151 «Перешкоджання релігійним обрядам». Інших статей, які б передбачали кримінальну відповідальність за порушення свободи віросповідання у КК Латвії немає.

Таке структуроване компаративне дослідження дає нам можливість дійти висновку, що Україна, в цілому, дотримується європейських норм і стандартів у галузі охорони свободи віросповідання.

Бабіков О.П. д.ю.н, доцент, професор кафедри кримінального права і процесу.

Запитання: Поясніть, будь ласка, які конкретні зміни Ви пропонуєте внести до чинного КК України?

Відповідь: Дякую за запитання! У результаті дослідження ми дійшли висновку про необхідність запропонувати внесення певних змін до чинного КК України щодо кримінальної відповідальності за посягання на свободу віросповідання. Так, ми пропонуємо розділити чинну ст. 180 КК України на дві окремі ст.ст. 180 «Перешкоджання здійсненню релігійного заходу» та 180-1 «Примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду», замінити у новій ст. 180 термінологічний зворот «релігійний обряд» на «релігійний захід», а у диспозиції ст. 180-1 термінологічний зворот «примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства» замінити на «примушування священнослужителя», тому що термін «примушування» охоплює як саме насильство, так і його види. Обидві статті ми також пропонуємо доповнити частинами другими з кваліфікованими складами цих кримінальних правопорушень, зокрема, передбачити відповідальність спеціального суб'єкта. Також доповнити КК України новою ст. 180-2 «Примушування священнослужителя до розкриття таємниці сповіді» з кваліфікованим складом у ч. 2 цієї статті. Криміналізація такого

діяння пов'язана наявністю заборони допитувати священнослужителя як свідка, при відсутності відповідальності за порушення такої заборони.

Гольдберг Н.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу.

Запитання: Чому Ви наполягаєте на встановлені кримінальної відповідальності не за порушення таємниці сповіді, а саме за примушування священнослужителя до розкриття таємниці сповіді?

Відповідь: Дякую за запитання! Згідно ст. 35 Конституції України, церква та релігійні організації в Україні відокремлені від держави, тому держава не може втручатися у релігійні відносини, які регулюються канонічним правом та іншими релігійними приписами. Держава повинна лише охороняти такі суспільні відносини. Порушити таємницю сповіді може лише священнослужитель і він буде за це нести відповідальність перед церковним судом. А справа держави захистити особу «священнослужителя» від примушування розкрити таку таємницю, яка є різновидом конфіденційної інформації. У КПК та ЦПК України містяться статті, в яких забороняється допитувати священнослужителя як свідка щодо інформації, яка стала йому відома під час сповіді. Тобто заборона є, а відповідальність – відсутня. Тому ми пропонуємо встановити кримінальну відповідальність за таке суспільно небезпечне діяння як примушування священнослужителя до розкриття таємниці сповіді.

Літвінова І.Ф., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу.

Запитання: Ви у своєму виступі даєте визначення поняття «священнослужитель», у якому використовуєте термінологічний зворот «особа, яка прирівняна до священнослужителя». Яких осіб Ви маєте на увазі?

Відповідь: Дякую за запитання! У злочині «Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду», юридичний склад якого передбачений у ч. 2 ст. 180 КК України, спеціальним потерпілим є священнослужитель. Ця ознака є обов'язковою у цьому складі. Для кваліфікації цього кримінального правопорушення необхідно чітко ідентифікувати особу як священнослужителя, інакше буде відсутній склад.

Річ у тому, що не у всіх релігійних організаціях взагалі є священнослужителі як такі, або у тому сенсі як це розуміють класичні християнські церкви (православна та католицька), які мають певну ієрархію. Також є священнослужителі, наприклад, диякони, які формально є священнослужителями, але не можуть самостійно звершувати релігійні обряди. В інших релігіях та конфесіях все одно є особи, які наділені більшими правами та обов'язками. Вони, наприклад, можуть звершувати певні обрядові дії та очолювати богослужіння, але не називаються священнослужителями та не проходять певну процедуру набуття такого статусу. Оскільки, ми не можемо дискримінувати ці конфесії та позбавити таких осіб кримінально-правового захисту, то необхідно ідентифікувати їх, наприклад, як осіб, прирівняних до священнослужителя.

Після відповідей на запитання виступили:

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права і процесу Панова Оксана Олександрівна.

Панова О.О. Право на свободу віросповідання належить до базових прав людини, що становлять основу демократичного устрою держави. Його реалізація охоплює можливість особи самостійно обирати релігійні переконання, змінювати їх або відмовлятися від будь-якої віри, а також безперешкодно здійснювати релігійну діяльність. Відповідно, ефективна кримінально-правова охорона цього права є необхідною гарантією його реального забезпечення.

Водночас сучасна українська дійсність характеризується підвищеною напруженістю у сфері релігійних відносин. Це пов'язано як із внутрішніми процесами розвитку суспільства, так і з впливом зовнішніх факторів, зокрема умовами воєнного стану. У таких обставинах зростає ризик протиправних дій, спрямованих на обмеження або порушення права осіб на свободу віросповідання, що потребує належної правової реакції.

Не менш важливим є те, що практика застосування відповідної кримінально-правової норми виявляє низку проблемних аспектів. Серед них – складність правильної кваліфікації діянь, відмежування їх від суміжних правопорушень, а також неоднозначність тлумачення окремих елементів складу кримінального правопорушення. Це свідчить про необхідність глибшого теоретичного осмислення та вдосконалення законодавчих положень.

Дослідження кримінальної відповідальності за посягання на свободу віросповідання є своєчасним і необхідним, оскільки спрямоване на вдосконалення правового регулювання, підвищення ефективності правозастосування та зміцнення гарантій реалізації одного з ключових прав людини, що визначає актуальність наукового дослідження аспіранта.

Ковтун О.І. на основі залучення широкого кола джерел та опублікованих збірників документів і матеріалів, наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів об'єктивно висвітлив особливості кримінальної відповідальності за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України).

Успішному вирішенню поставленої мети сприяє добре продумана структура роботи, яка заперечень не викликає. Позитивним є те, що дослідник зумів уникнути однобічності, тенденційності при висвітленні теми. Матеріал у розділах роботи викладається в логічній послідовності й легко читається. Новому прочитанню, змістовному аналізу піддаються в роботі багато опублікованих джерел радянського та сучасного періоду. Цінним є те, що у кожному з трьох розділів робляться аргументовані узагальнення.

Наукове та практичне значення дисертаційної роботи полягає у дослідженні стану розвитку та сучасних підходів до кримінально-правової охорони свободи віросповідання в Україні; аналізу міжнародно-правових актів та практик ЄСПЛ для визначення сучасних міжнародних стандартів у галузі захисту свободи віросповідання; компаративному аналізі норм про кримінальну відповідальність за порушення свободи віросповідання за законодавством окремих країн-учасниць ЄС; характеристиці об'єктивних та суб'єктивних ознак юридичного складу злочину, передбачених у диспозиціях ст. 180 КК України, дослідженні особливостей конструкції цієї статті; визначення впливу суспільної небезпеки на формування санкцій та покарань у ст. 180 КК України; встановлення особливостей кримінально-правової кваліфікації та розмежування злочинів, юридичні склади яких передбачені у диспозиціях ст. 180 КК України; запропоновано шляхи удосконалення

кримінально-правових норм щодо захисту свободи віросповідання.

Заслуговує на увагу опрацьований масив судової практики з залученням свідка, на підставі ґрунтовного аналізу якого автор виокремлює прогалини, що існують у вітчизняному законодавстві та пропонує шляхи їх вирішення.

Ковтун Олексій Ілліч має високі фахові знання, педагогічний хист, здібний до наукових досліджень, вміє глибинно аналізувати, аналітично мислити, добре володіє юридичним апаратом. За час навчання в аспірантурі Ковтун О.І. оволодів інтегральними, загальними та фаховими компетентностями, передбаченими освітньо-науковою програмою підготовки докторів філософії, послідовно і методично проводив наукові дослідження за темою дисертації, брав активну участь в 11 науково-практичних конференціях. За темою дисертації опублікував 17 наукових праць, зокрема, 6 наукових статей, опублікованих у фахових виданнях України з юридичних наук та міжнародних фахових виданнях (з них 1 стаття у виданні, проіндексованому у наукометричній базі даних Scopus (Q1)).

Дисертантом чітко визначено мету та завдання дослідження, успішно їх виконано. У процесі дослідження здобувачем використано загальнонаукові та спеціальні методи юридичних досліджень такі, як діалектичний метод, метод класифікації та групування, метафізичний метод, формально-логічний метод, а також статистичний та документального аналізу. Ковтун Олексій Ілліч - успішний дослідник, оскільки зумів виявити особливості та проблеми кримінальної відповідальності за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України), їх опрацювати, вийти на цікаві наукові результати, які пов'язані з вдосконаленням вітчизняного законодавства. Висновки та рекомендації підкріплені результатами впровадження в освітню та науково-дослідну сфери Державного університету «Київський авіаційний інститут».

Дисертація Ковтуна О.І. є оригінальним і завершеним дослідженням, що відрізняється високим рівнем систематизації й узагальнення фактичного матеріалу, ґрунтовністю аналізу та аргументованістю сформульованих положень і висновків.

На підставі проведеного аналізу вважаю, що дисертаційна робота Ковтуна Олексія Ілліча «Кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України)» має високий рівень актуальності, відзначається достатньою повнотою викладення результатів дослідження у наукових публікаціях здобувача, належним обсягом, якісним оформленням, чітким термінологічним апаратом та коректним стилістичним викладенням матеріалу. Робота відповідає вимогам, визначеним «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44), а також наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», і її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право».

Рецензент Гольдберг Н.О., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу КАІ.

Слід звернути увагу, що дисертація виконана на актуальну тему з відповідною новизною. Мета, предмет і об'єкт дослідження визначені вірно відповідно до теми.

Висновки наукового дослідження відповідають поставленим завданням, а завдання відповідають меті дослідження. Доповідь дисертанта та результати його наукового дослідження свідчать про належний науковий рівень Ковтуна Олексія Ілліча. Варто відзначити наукову активність дисертанта, яка підтверджується участю у багатьох наукових конференціях та опублікованих тез доповідей.

Дисертація Ковтуна Олексія Ілліча охоплює широкий спектр наукових та практичних питань, базується на результатах досліджень видатних українських науковців, має комплексний характер. Викладені у дисертації наукові пропозиції автора є актуальними та обґрунтованими. Робота є структурованою та має внутрішню логіку. Основні наукові положення дисертації опубліковані автором у семи наукових статтях, відповідно до вимог, які висуваються до наукових робіт, поданих на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація є завершеною кваліфікаційною роботою, що відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

В обговоренні дисертаційної роботи взяли участь:

Жукорська Я.М. к.ю.н., доцент, декан Факультету права та міжнародних відносин КАІ.

Відмітила, що дисертаційна робота виконана на високому науковому рівні з дотриманням усіх вимог, які висуваються до такого роду кваліфікаційних робіт. Об'єкт та предмет дослідження сформульовані чітка та повністю розкриті у роботі. Дослідження спрямоване на вдосконалення кримінального законодавства, про що свідчать пропозиції автора. Також висновки, яких дійшов автор у своїй роботі можуть бути використані в освітньому процесі, у науковій сфері та практичній діяльності, про що свідчать акти впровадження. В цілому дисертація Ковтуна О.І. заслуговує на позитивну оцінку.

Легенький М.І. д.ю.н., професор, професор кафедри теорії держави і права, конституційного та адміністративного права.

Наукове дослідження охоплює широкий спектр проблем, охоплює значні напрацювання інших дослідників, характеризується глибиною і комплексністю. Автором було переконливо обґрунтовано пропозиції, які викладені у дисертації. Робота є логічною, матеріал є продуманим, поставлені завдання є чіткими та повністю виконаними, автором опубліковано належну кількість праць.

Літінова І.Ф. к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу.

Дисертація виконана на актуальну тему. Автор вносить та обґрунтовує власні пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства. Усі завдання, які він ставить перед собою виконані і відповідають загальним висновкам. Робота ґрунтується на дослідженні праць вітчизняних науковців, міжнародному законодавстві та сучасних тенденціях розвитку кримінального права України. Дослідження виконане на належному рівні, основні положення роботи та пропозиції автора оприлюднені у 6 наукових статтях у фахових виданнях та у 11 тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Роботу слід оцінити

позитивно як таку, що повністю відповідає вимогам, які висуваються до дисертаційних робіт, поданих на здобуття ступеня доктора філософії

Бабіков О.П., д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права і процесу.

Слід звернути увагу, що робота виконана на актуальну тему з відповідною новизною. Мета, предмет і об'єкт дослідження визначені вірно відповідно до теми. І в цілому висновки по роботі відповідають поставленим завданням. Доповідь дисертанта та власне дослідження свідчать про його належний рівень як науковця. Відзначаю активність дисертанта, що підтверджується тезами доповідей на конференціях. Підтримую пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства та зазначаю, що автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Ковтуна Олексія Ілліча на тему «Кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

1. **Обґрунтування вибору теми дослідження.** полягає у тому, що на сьогодні набула великого значення реалізація свободи віросповідання. Цей феномен відіграє значну роль як в житті окремої людини, так і в політиці усієї держави. Свобода віросповідання належить до категорії прав і свобод людини, які закріплені у Конституції України. Окрім того, враховуючи курс України на вступ до ЄС важливим є дослідження змісту свободи віросповідання та стандартів у галузі релігійних відносин, які закріплені у міжнародно-правових актах, ратифікованих нашою державою. Про важливість охорони релігійних прав людини свідчить те, що в КК України містяться норми, спрямовані на захист окремих компонентів, які забезпечують здійснення свободи віросповідання.

Актуальність теми дисертації полягає у розкритті змісту кримінально-правової норми, яка міститься у ст. 180 КК України. Сьогодні в Україні збільшилась кількість кримінальних правопорушень, які посягають на свободу віросповідання. Не дивлячись на це, дослідження статистики облікованих кримінальних правопорушень за ст. 180 КК України свідчить про практичну відсутність вироків за їхнє вчинення. Це, зокрема, пояснюється тим, що існує низка проблем щодо кваліфікації діянь проти свободи віросповідання.

До таких проблемних питань, в першу чергу, слід віднести конструктивні недоліки побудови ст. 180 КК України. У цій статті поєднані два різні юридичні склади злочинів, диспозиції яких є бланкетними, що ускладнює розуміння змісту окремих їхніх компонентів.

Норми кримінального та інших галузей законодавства не містять визначення багатьох термінів, зокрема, такого поняття як «релігійний обряд», яке є системоутворюючою ознакою обох злочинів, термінів «перешкоджання» та «примушування», які визначають зміст діяння у цих юридичних складах кримінальних правопорушень. Також, необхідним є визначення змісту потерпілого,

яким у диспозиції ч. 2 ст. 180 КК України є священнослужитель, а це відіграє головну роль при кваліфікації цього кримінального правопорушення.

Поза межами криміналізації залишилися такі ознаки як вчинення злочинів у співучасті, такий спосіб як вчинення цих правопорушень у поєднанні з насильством, що є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства щодо самого потерпілого, а також його близьких родичів. Окремого дослідження потребує питання щодо спеціального потерпілого й спеціального суб'єкта.

Також, поза увагою законодавця у кримінальному праві України залишилося питання про встановлення відповідальності за примушування священнослужителя до розкриття таємниці сповіді як одного із суспільно небезпечних діянь, що порушують свободу віросповідання. Це питання є важливим для дослідження, тому що, зокрема, у таких галузях як кримінальне процесуальне право та цивільне процесуальне право є норми, які містять заборону допитувати священнослужителів як свідків про відомості, одержані ними на сповіді віруючих. Тобто заборона є, а кримінальна відповідальність за порушення цієї заборони не передбачена. На нашу думку, наявність правової заборони втрачає сенс без встановлення відповідальності за її порушення.

Вдосконалення норм щодо захисту свободи віросповідання потребує встановлення його соціальної природи, характеру й ступеня суспільної небезпеки цього діяння, а також розв'язання питань про диференціацію кримінальної відповідальності та про визначення санкцій за порушення свободи віросповідання.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичних напрямів наукових досліджень: «Людиноцентричність публічного права в України» (державний реєстраційний номер 0124U003363), роки виконання: 02.01.2023 – 31.12.2025; «Теорія та практика забезпечення прав людини в умовах сучасних викликів і загроз» (державний реєстраційний номер 0122U201282); роки виконання: 01.10.2022 – 30.06.2025; Держбюджетна науково-дослідна робота № 312-ДБ20 «Проблеми формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України: теорія і практика» (державний реєстраційний номер 0120U102136) роки виконання: 01.02.2023 – 30.06.2025; Держбюджетна науково-дослідна робота кафедри кримінального права і процесу № 39-2022/13.01.03 «Особливості протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української державності» роки виконання: 01.09.2022 – 30.06.2025.

Тема дисертації відповідає освітньо-науковій програмі «Право» за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право» в КАІ (зокрема, ОК 1.3.1, ОК 1.3.2, ОК 1.3.3 та ОК 1.3.4).

3. Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний науково-теоретичний аналіз питання кримінально-правової відповідальності за посягання на свободу віросповідання, зокрема, злочинів «Незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд» та «Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду», кримінальна відповідальність за які передбачена у ст. 180 КК України.

Для досягнення мети дослідження вирішуються такі *завдання*:

– дослідити стан розвитку та сучасні підходи до кримінально-правової охорони свободи віросповідання в Україні;

– проаналізувати міжнародно-правові акти та практику ЄСПЛ для визначення сучасних міжнародних стандартів у галузі захисту свободи віросповідання;

– провести компаративний аналіз норм про кримінальну відповідальність за порушення свободи віросповідання за законодавством окремих країн-учасниць ЄС;

– охарактеризувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки юридичних складів злочинів, передбачених у диспозиціях ст. 180 КК України, дослідити особливості конструкції цієї статті;

– дослідити вплив суспільної небезпеки на формування санкцій та покарань у ст. 180 КК України;

– розкрити особливості кримінально-правової кваліфікації та розмежування злочинів, юридичні склади яких передбачені у диспозиціях ст. 180 КК України;

– запропонувати шляхи удосконалення кримінально-правових норм щодо захисту свободи віросповідання.

4. Об'єктом дослідження є суспільні відносини у галузі кримінально-правового захисту конституційних прав і свобод людини у сфері свободи віросповідання.

5. Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України).

6. Методи дослідження. Методологічну основу дослідження, відповідно до мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження, складають філософські, загальнонаукові й спеціальнонаукові методи, підходи, способи та прийоми, що ґрунтуються на сучасній теорії пізнання. Вони, зокрема, являють собою інструментарій, який надав можливість комплексно та системно проаналізувати об'єкт дослідження та дійти науково обґрунтованих висновків.

Так, на основі діалектичного методу був досліджений феномен кримінально-правового захисту свободи віросповідання в його динаміці, тобто становлення та постійний, системний розвиток як самого феномену, так і об'єктивної дійсності. За допомогою метафізичного методу розкрита сутність та встановлені специфічні ознаки свободи віросповідання як фундаментального права людини, що ґрунтується на її світогляді, незалежно від зовнішніх факторів. Формально-логічний метод був використаний при дослідженні понять, суджень та умовиводів для узагальнення матеріалу та висновків, формування та пропозиції власних визначень.

Загальнонаукові методи використовувалися протягом усього наукового дослідження для деталізації та узагальнення питань, які були розглянуті у дисертації (усі розділи). Так, методи аналізу та синтезу дали можливість розкрити зміст понять, які складають предмет дослідження, здійснити класифікацію досліджуваних загальнотеоретичних категорій та сформулювати проміжні та загальні висновки; методи індукції та дедукції дозволили розглянути різні соціальні феномени, які складають предмет дослідження як від конкретного до загального, так і навпаки, також сформулювати висновки дисертації; герменевтичний метод ліг в основу тлумачення та інтерпретації правових норм; евристичний метод був використаний для формування нових правових знань та концепцій; для подолання прогалин у законодавстві був використаний метод аналогії, за його допомогою були

порівняні певні правові норми та феномени, виявлені їхні подібності та відмінності; метод абстрагування дав можливість виокремити суттєві ознаки певних правових феноменів для формування загальних теоретичних положень.

Для розкриття окремих завдань дослідження автор використовував спеціально-правові методи, зокрема: за допомогою формально-юридичного методу були вивчені та проаналізовані правові норми, поняття, принципи, правова техніка без урахування зовнішніх факторів (усі розділи); за допомогою формально-логічного методу з'ясовані логіко-методологічні засади визначення змісту основних феноменів та дефініцій (розділ 1, підрозділи 2.1, 3.1, 3.2); за допомогою методу тлумачення норм права були з'ясовані невизначені дефініції та інтерпретований зміст правових норм для правильного їх застосування (підрозділ 1.2, розділи 2, 3); за допомогою історико-правового методу був досліджений механізм кримінально-правового захисту свободи віросповідання у попередньому кримінальному законодавстві (підрозділ 1.1); за допомогою компаративного методу було досліджене зарубіжне кримінальне законодавство окремих країн ЄС та міжнародні стандарти у галузі свободи віросповідання (підрозділ 1.3.); за допомогою порівняльно-правового методу (для відмежування) порівнювалися норми кримінального права України (підрозділ 3.2); за допомогою методу судової статистики були проаналізовані кількісні показники облікованих кримінальних правопорушень за ст. 180 КК України (підрозділ 3.2.); за допомогою методу правового моделювання були запропоновані редакції нових статей у КК України (підрозділ 3.3); за допомогою догматичного методу були, зокрема, сформульовані висновки й розроблені пропозиції щодо вдосконалення норм КК України (підрозділ 3.3); за допомогою аксіоматичного методу на базі юридичних аксіом (зокрема, конституційних принципів та норм законів) були виведені нові положення та поняття (підрозділ 1.2, розділи 2, 3); за допомогою системно-структурного методу були вивчені компоненти та внутрішні зв'язки кримінально-правової норми не ізольовано, а у взаємодії з іншими нормами та нормативно-правовими актами, що дозволило глибше зрозуміти внутрішню логіку (розділи 2, 3).

7. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці кримінального права проведено системне й комплексне науково-практичне дослідження кримінально-правової охорони свободи віросповідання в Україні, зокрема, юридичних складів кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 180 КК України.

За результатами дослідження сформульовано й обґрунтовано низку положень, висновків і пропозицій, які характеризують рівень наукової новизни одержаних результатів, а саме:

вперше:

– проведено комплексний аналіз норми, яка передбачена у ст. 180 КК України з метою усунення конструктивних недоліків та термінологічних вад, які ускладнюють кваліфікацію суспільно небезпечних діянь, кримінальна відповідальність за які передбачена у диспозиціях цієї статті;

– запропоновано вважати свободу віросповідання сукупністю відповідних суб'єктивних прав, зокрема, права участі або неучасті в богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях, навчання релігії тощо;

– запропоновано авторські визначення ключових понять дослідження з метою формування чіткої термінологічної теоретико-правової основи, яка уніфікує категоріально-понятійний апарат і створює підґрунтя для подальшого розвитку кримінально-правового регулювання у сфері свободи совісті та захисту спеціальних категорій потерпілих, зокрема:

«священнослужитель» як представника зареєстрованої в Україні, у встановленому законом порядку, релігійної організації, який набув духовного сану та право здійснювати релігійні обряди;

«спеціальний потерпілий» як потерпілої від кримінального правопорушення особи, чиї спеціальні ознаки є конститутивними (обов'язковими) для складу кримінального правопорушення і прямо зазначені у його диспозиції;

«релігійний обряд» як складової релігійної діяльності, пов'язаної зі сповіданням й поширенням вірянами своєї віри та яка складає сукупність встановлених правилами (канонами) релігійних організацій і визначених релігійними звичаями індивідуальних чи колективних дій вірян, спрямованих на взаємодію з надприродними об'єктами та поклоніння їм;

«таємниця сповіді» як специфічної конфіденційної інформації, яку вірянин з метою прощення гріхів повідомляє священнослужителю під час сповіді, і передача якої третім особам виключається.

– запропоновано вважати «священнослужителя» спеціальним потерпілим від злочину, юридичний склад якого передбачений диспозицією ч. 2 ст. 180 КК України.

– запропоновано до категорії «священнослужителя» як спеціального потерпілого від злочину, юридичний склад якого передбачений диспозицією ч. 2 ст. 180 КК України віднести військових капеланів та осіб з числа духовенства, прирівняних до «священнослужителя»;

– запропоновано діяння «примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду», передбачене у диспозиції ч. 2 ст. 180 КК України розглядати як будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) та/або психічного впливу (погрози застосувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості тощо) безпосередньо на самого священнослужителя або на його близьких осіб, або на будь-яких осіб і спрямовані на вимагання від нього (всупереч його волі чи бажання) провести релігійний обряд;

– запропоновано замість термінологічного звороту «релігійний обряд» у диспозиції ч. 1 ст. 180 КК України вживати термінологічний зворот «релігійний захід», який охоплює такі поняття як «богослужіння», «обряди», «церемонії», «походи» тощо;

– запропоновано вважати суспільну небезпеку феноменом, який характеризує кримінальне правопорушення в цілому, а суспільну небезпечність як характеристику суспільної небезпеки кожного компоненту складу кримінального правопорушення;

– запропоновано удосконалити чинну ст. 180 КК України, поділивши її на дві окремі ст.ст. 180 «Перешкоджання здійсненню релігійного заходу» та 180-1 «Примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду» й доповнити їх кваліфікованими складами, а також доповнити КК України новою

ст. 180-2 «Примушування священнослужителя до розкриття таємниці сповіді» с кваліфікованим складом.

удосконалено:

– пропозиції щодо вживання термінологічного звороту «спеціальний потерпілий» як потерпілого від кримінального правопорушення, який має спеціальні ознаки, що передбачені у диспозиції статті з метою підвищеного кримінально-правового захисту окремих категорій осіб;

– визначення сповіді як процесу передачі конфіденційної інформації від сповідника до священнослужителя з метою прощення гріхів, який виключає передачу цієї інформації третім особам;

– положення щодо умисного характеру насильства у диспозиціях ст. 180 КК України, його трактування як узагальнюючої категорії фізичної та психічної форм, а також співвідношення понять «примус» і «насильство», де примус визначено складовою насильства у широкому розумінні, а у вузькому – насильство виступає способом фізичного примусу.

дістали подальшого розвитку:

– положення про те, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення слід вважати правовідносини, тобто ту частину суспільних відносин, яка врегульована правом;

– підхід до порівняння кримінального законодавства держав-учасниць ЄС. Зокрема, автором запропоновано дослідити по три країни з кожного критерію, а саме, Естонія, Латвія, Литва – країни, що були у складі СРСР, Польща, Угорщина, Чехія – країни, що були під впливом радянської правової системи, Італія, Німеччина, Франція – країни, що не були під впливом радянської правової системи;

– положення, що терміни «перешкоджання» та «примушування» слід вважати наскрізними термінами у КК України;

– положення, що міжнародними стандартами захисту свободи віросповідання є сукупність норм, які містяться у міждержавних договірних нормативно-правових актах і встановлюють мінімальний рівень прав і свобод людини щодо свободи віросповідання, та які держава-учасник цих міжнародних договорів зобов'язується забезпечити стосовно осіб, які знаходяться на її території;

– положення про те, що насильство може бути не тільки фізичним або психологічним, а й змішаної форми насильства – психофізичним.

8. Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані в таких напрямах:

– *науково-дослідній діяльності* – для наукових досліджень, дисертацій, наукових статей та монографій;

– *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України щодо вдосконалення КК України, зокрема, кримінальних правопорушень проти свободи віросповідання;

– *правозастосовній діяльності* – у процесі кваліфікації кримінальних правопорушень проти свободи віросповідання за ст. 180 КК України та відмежування юридичних складів цих правопорушень від інших;

– *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Кримінальне право України» (для бакалаврів), «Теоретичні основи

кваліфікації кримінальних правопорушень», «Актуальні питання кримінального права» (для магістрів) та інших освітніх компонент, у процесі підготовки підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу.

9. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості їх використання в освітньому процесі, у науковій сфері та практичній діяльності:

– Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду у ході вивчення судової практики та підготовки рекомендацій роз'яснень судам нижчого рівня в порядку ст. 44 Закону України «Про судоустрій» (акт про впровадження № 238/0/158-26 від 06.04.2026);

– Державним некомерційним підприємством «Державний університет «Київський авіаційний інститут» у науково-дослідній роботі основні під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань кримінально-правової охорони права людини на свободу віросповідання, в процесі підготовки методичного забезпечення та викладанні дисциплін «Кримінальне право України» (для бакалаврів), «Теоретичні основи кваліфікації кримінальних правопорушень», «Актуальні питання кримінального права» (для магістрів) та інших освітніх компонент кафедри (акт про впровадження № 847/13 від 23.04.2026);

– Київським національним університетом будівництва і архітектури у процесі підготовки пропозицій щодо розробки навчальних програм та курсів кафедри права та публічного управління Факультету урбаністики та просторового планування, підготовки курсів лекцій з дисциплін «Кримінальне право України», «Кримінальне процесуальне право України», «Адміністративне право і процес», «Конституційне право України», «Верховенство права через призму конституційного та адміністративного права та процесу» з використанням аналітичних матеріалів щодо сутності і змісту кримінально-правових та адміністративно-правових засад спрямування методів і засобів забезпечення відповідальності за посягання на свободу віросповідання, на вирішення завдань щодо можливих випадків притягнення до кримінальної відповідальності в порядку визначеним КК України (акт про впровадження № 2/56-2026 від 09.04.2026);

– Українською Уніонною Конференцією Церкви Адвентистів Сьомого Дня під час аналізу законодавства, аналізу поточної ситуації у сфері релігійної свободи, підготовці статей, роботі з регіональними керівниками Відділу суспільних зв'язків та релігійної свободи, зокрема, опубліковані положення дисертації щодо проаналізованих у дисертації рішень Європейського суду з прав людини з приводу порушень країнами-учасницями ст. 9 Європейської конвенції з прав людини, визначень та термінології, яка відсутня у законодавстві України. А саме, визначення терміну «священнослужитель» як потерпілого та термінологічного звороту «релігійний обряд» як ознаки об'єктивної сторони від кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 180 КК України тощо (довідка про впровадження № 01-172 від 18.03.2026).

10. Особистий внесок здобувача. У межах дисертаційної роботи здобувачем самостійно сформульовано комплекс теоретичних положень, узагальнень й висновків, що мають наукове та прикладне значення у сфері кримінальної відповідальності за посягання на свободу віросповідання. Розроблені практичні рекомендації щодо тлумачення специфічних термінів, які вживаються у

диспозиціях ст. 180 КК України та впливають на кваліфікацію відповідних суспільно небезпечних діянь.

Автором запропоновані зміни до КК України, які ґрунтуються на всебічному аналізі наукових та релігійних джерел, чинного кримінального законодавства України й практики його застосування, міжнародно-правових нормативних актів, кримінального законодавства окремих держав-членів ЄС, а також власних наукових висновках.

Усі наукові положення, висновки, рекомендації та пропозиції, викладені у дисертації, є результатом особистої наукової роботи здобувача. Ідеї, положення та гіпотези інших науковців використані з дотриманням академічної доброчесності та належного цитування з метою аргументації власних наукових підходів автора.

11. Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднені на наукових конференціях, а саме: «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпро, 2022), «Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір» (м. Київ, 2023), «VI Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум» (м. Київ, 2023), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 2023), «Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2024), «VII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум» (м. Київ, 2024), «Молодь: наука та інновації» (м. Дніпро, 2024), «Правова система України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану» (м. Київ, 2025), «VIII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум» (м. Київ, 2025), «Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів» (м. Полтава, 2025), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 2025).

12. Публікації. Основні положення дисертації відображені у 17 наукових працях, зокрема, у 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України, 1 статті у виданні, проіндексованому у наукометричній базі даних Scopus (Q1)), а також 11 тезах, опублікованих за результатами участі в наукових, науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних та всеукраїнських.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Ковтун О. І. Об'єкт кримінального правопорушення та його структура (ст. 180 КК України). *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія : Юридичний вісник «Повітряне і космічне право» :* зб. наук. пр. К.: НАУ, 2023. № 1 (66). С. 171-177. DOI: https://doi.org/10.18372/2307-9061.66.17433

2. Ковтун О. І. Аналіз об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених у диспозиціях ст. 180 КК України. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія : Юридичний вісник «Повітряне і космічне право» :* зб. наук. пр. К.: НАУ, 2024. № 3 (72). С. 198-205. DOI: https://doi.org/10.18372/2307-9061.72.19081

3. Ковтун О. І. Покарання у санкціях за злочини, склади яких передбачені у диспозиціях ст. 180 КК України як відображення ступеня суспільної небезпеки.

Наукові перспективи. 2025. № 7 (61). С. 883-893. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-883-893

4. Ковтун О. І. Окремі питання кваліфікації та розмежування злочинів, юридичні склади яких передбачені в диспозиціях статті 180 Кримінального кодексу України, з іншими кримінальними правопорушеннями. *Нове українське право*. 2025. Вип. 6. С. 172-178. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.6.22

Статті в іноземних виданнях:

5. Kolyukh, V., Shestopalov, R., Kovtun, O., Taraban, Y. Dei, M. Experience of legal formation of interfaith relations in the context of European integration and globalization processes. *Pharos Journal of Theology*. 2023. Vol. 104, issue 2 (27). DOI: https://doi.org/10.46222/pharosjot.104.2027 (Включено до наукометричної бази **Scopus (Q1)**). ISSN 2414-3324.

Особистий внесок автора: актуалізація, аналіз та узагальнення європейського законодавства, формулювання шляхів удосконалення законодавчої бази, написання, рецензування та редагування;

Колюха В. В. – методологія, аналіз та узагальнення наукових джерел, напрацювання моделей вирішення досліджуваної проблематики, написання, рецензування та редагування;

Шестопалова Р. М. – огляд стану розроблення питання, підбір літератури;

Тарабана Ю. В. – формальний аналіз, опрацювання та узагальнення рішень Європейського суду з прав людини, дискурс аналіз документів, написання, рецензування та редагування, візуалізація;

Дей М. О. – концептуалізація, забезпечення належного спрямування досліджень і координація творчого пошуку, написання, рецензування та редагування.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Ковтун О. І. Конструктивні особливості ст. 180 КК України «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду». *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права :* матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. 7-8 жовтня 2022 р. Дніпро: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2022. С. 94-96.

7. Ковтун О. І. Потерпілий від кримінального правопорушення (ст. 180 КК України). *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір :* матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, 24 лютого 2023 р. м. Київ : Національний авіаційний університет, 2023. С. 331-334.

8. Ковтун О. І. Загальна характеристика юридичних складів злочинів, передбачених у диспозиціях ст. 180 КК України. *VI Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум :* матеріали форуму, 18 травня 2023 р. м. Київ : Національний авіаційний університет, 2023. С. 198-200.

9. Ковтун О. І. Релігійний обряд як системоутворююча ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення у диспозиціях ст. 180 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права :* матеріали XII Всеукраїнської науково-

теоретичної конференції, присвяченої пам'яті професора П. П. Михайленка, 23 листопада 2023 р. м. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. С. 331-334.

10. Ковтун О. І. Зміст примушування як суспільно-небезпечного діяння у диспозиції ч. 2 ст. 180 КК України. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи :* матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, 23 лютого 2024 р. м. Київ : Національний авіаційний університет, Тернопіль, 2024. С. 336-338.

11. Ковтун О. І. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти релігійних прав людини. *VII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум :* матеріали форуму, 16-17 травня 2024 р. м. Київ : Національний авіаційний університет, 2024. С. 224-227.

12. Ковтун О. І. Загальна характеристика суб'єкта кримінального правопорушення (ст. 180 КК України). *«Молодь: наука та інновації» 2024:* матеріали XII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 13-15 листопада 2024 р. (у 3-х т.). Дніпро : НТУ «ДП», 2024. Том 3. С. 90-91.

13. Ковтун О. І. Суб'єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, передбачених у диспозиціях ст. 180 КК України. *«Правова система України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану»* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Державний університет «Київський авіаційний інститут», 21 лютого 2025 р. Тернопіль : Вектор, 2025. С. 351-353.

14. Ковтун О. І. Захист свободи віросповідання в кримінальному праві України: порівняльний аналіз чинного та нового кодексів. *VIII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум* : матеріали форуму, 15-16 трав. 2025 р. м. Київ : Державний університет «Київський авіаційний інститут», 2025. С. 196-199.

15. Ковтун О. І. Загальна характеристика покарань, передбачених у санкціях ст. 180 КК України. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів* : матеріали науково-практичної конференції, 13-14 черв. 2025 р. м. Полтава. Одеса : Вид-во «Молодий вчений», 2025. С. 76-79.

16. Ковтун О. І. Щодо питання про кримінальну відповідальність за примушування священнослужителя до розкриття таємниці сповіді. *Актуальні проблеми кримінального права :* матеріали XVI Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті професора П. П. Михайленка, 27 листопада 2025 р. м. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2025. С. 329-332.

13. Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 231 найменування та 5 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 283 сторінок, із них 236 сторінок основного тексту.

14. Характеристика особистості здобувача. В період підготовки дисертаційної роботи Ковтун Олексій Ілліч проявив себе як фаховий науковець, здатний до самостійної аналітичної та творчої діяльності. Має високий рівень теоретичних знань та практичних навичок, вільно володіє сучасною методологією наукового дослідження, що дозволило йому виконати роботу на

належному науковому рівні.

15. Оцінка мови та стилю дисертації. Текст дисертації викладено фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури. Текст дисертації викладено грамотною мовою, логічно та послідовно. Матеріали дослідження викладені з дотриманням вимог наукового стилю. Матеріали дослідження оформлені у відповідності до вимог Міністерства освіти і науки України.

16. Відповідність принципам академічної доброчесності. Дисертація не містить необґрунтованих запозичень та плагіату. У роботі дотримано правила посилання на джерела інформації у випадку використання підходів, положень, тверджень, відомостей. Надано достовірну інформацію про результати досліджень, джерела використаної інформації.

17. Рецензент рекомендує: відповідно до **пп. 15, 16** Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, ***пропонується такий склад разової спеціалізованої ради:***

Голова спеціалізованої вченої ради:

Бабіков Олександр Петрович, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права і процесу КАІ.

Рецензент:

Гольдберг Наталя Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу КАІ.

Офіційні опоненти:

Стрельцов Євген Львович, доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач лабораторії «Інновації у сфері кримінальної юстиції», професор кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Кришевич Ольга Володимирівна, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ;

Юзікова Наталія Семенівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Усі члени разової спеціалізованої вченої ради не мають реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувача Ковтуна Олексія Ілліча (зокрема, є його близькою особою) та/або його наукового керівника.

У результаті попередньої експертизи дисертації Ковтуна Олексія Ілліча і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Ковтуна Олексія Ілліча на тему «Кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України)».

2. Вважати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Ковтуна Олексія Ілліча відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами від 08 квітня 2025 року № 426), вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами від 03 травня 2024 року № 507).

3. Рекомендувати дисертаційну роботу на тему «Кримінальна відповідальність за посягання на свободу віросповідання (ст. 180 КК України)», подану Ковтуном Олексієм Іллічем на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

4. Рекомендувати Вченій раді КАІ клопотати про призначення:

Головою спеціалізованої вченої ради:

Бабікова Олександра Петровича, доктора юридичних наук, доцента, професора кафедри кримінального права і процесу КАІ.

Рецензентом:

Гольдберг Наталю Олександрівну, кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри кримінального права і процесу КАІ.

Офіційними опонентами:

Стрельцова Євгена Львовича, доктора юридичних наук, доктор теології, професора, член-кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, завідувача лабораторії «Інновації у сфері кримінальної юстиції», професора кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Кришевич Ольгу Володимирівну, доктора юридичних наук, професора, полковника поліції, професора кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ;

Юзікову Наталію Семенівну, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації Ковтуна Олексія Ілліча:

«за» – 17,

«проти» – немає,

«утримались» – немає.

Головуючий на засіданні:
завідувач кафедри теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права
КАІ, кандидат юридичних наук, доцент Олена МАКЕЄВА

Секретар засідання:
професор кафедри теорії держави і права,
конституційного та адміністративного права
КАІ, кандидат історичних наук, доцент Світлана ГОЛОВКО

ПОГОДЖЕНО:
проректор з наукових досліджень
та трансферу технологій КАІ,
доктор технічних наук, професор Сергій ГНАТЮК